

Opettajan sanastokirja

JUHANI KARVONEN — ANNIKA TAKALA
— KYLLIKKI RÖMAN — OIVA YLINENTALO
Opettajan sanastokirja. Gummerus. Jyväskylä
1970.

Sanastokirjan runkona on Keski-Suomen kansakoulujen kolmas- ja neljäsluokkalaisten aineista poimittu sanaluettelo, frekvenssisanasto. Siihen liittyy sanaston tutkimusta kasvatustieteiden näkökulmasta käsitteleviä artikkeleita.

Teoksen ensimmäinen artikkeli käsittelee lapsen kielellisen kehityksen pääpiirteitä. Kieltä käsitellään siinä lähinnä psykologisena ja sosiaalisena ilmiönä; pääpaino on käsitteistön ja sanaston kehityksessä, syntaksi on sivuutettu muutamalla maininnalla. Ainakin kielitieteilijä jää kaipaamaan laajempaa kielellisten prosessien käsittelyä, koska se antaisi myös hieman toisenlaisen kuvan kypsymisen ja oppimisen suhteista sekä ympäristövirikkeiden merkityksestä kuin pelkkä leksikon tarkastelu. Varsinkin esimerkiksi konjunktioiden käytössä on kysymys nimenomaan syntaktisesta, ei niinkään leksi-kaalisesta ilmiöstä, ja konjunktioiden käyttö on teoksen keskeisiä tarkastelukohteita. Tämä samoin kuin seuraavakin, sanastontutkimusten pedagogista merkitystä käsittelevä kirjoitus on Annika Takalan laatima. Myös äidinkielen specialis- tien soisi kiinnostuvan tällaisista kysymyk- sistä ja tutustuvan näihin kahteen sekä samaten Kyllikki Römanin kirjoitukseen aikaisemmista sanastontutkimuksista ja

Oiva Ylisentalon selkeään kyseisen tutkimuksen suunnittelun ja toteutuksen esittelyyn.

Varsinaisen tutkimuksen pohjalta on laadittu Annika Takalan artikkeli koulu-laisten aktiivisen sanavaraston eroista eri sosiaaliryhmissä sekä kirjoituksen viimeinen artikkeli, jossa Juhani Karvonen tarkastelee sanastontutkimuksen sovellus- ja käyttömahdollisuuksia opetuksen eri alueilla. Annika Takalan lähtökohtana on englantilaisen pedagogin ja sosiologin Basil Bernsteinin 1960-luvun alussa esittämä teoria, jonka mukaan on mahdollista erottaa kaksi erilaista kielenkäyttötyyppiä, koodia, jotka ovat yhteydessä sosioekonomiseen luokkaan. Alempien sosioekonomisten ryhmien kielenkäyttöä karakterisoi ns. rajoittunut koodi, ylempien ns. monimutkainen koodi; erot johtuvat erilaisista kasvatusmenetelyistä. Kuten Bernsteinin varhemmissa tutkimuksissa tässäkin tuntuu paljastuvan selviä eroja eri sosiaaliryhmistä peräisin olevien lasten välillä. Esimerkiksi ylempien sosiaaliryhmien lapset käyttävät lauseita ja virkeitä sitoessaan enemmän monimutkaisia loogisia suhteita ilmaisevia konjunktioita, kuten *mutta, koska, tai, jos, kuitenkin, ettei*, alempien sosiaaliryhmien lapset taas enemmän yksinkertaisia ajallisia suhteita osoittavia konjunktioita, kuten *sitten, silloin, kun*.

Tuloksia tulkitessaan Takala (s. 45) toteaa: »Todetut erot näyttäisivät kuvastavan eri sosiaaliryhmien lasten mahdollisuuksia ilmaista kielellisesti ajallisia ja paikallisia sekä loogisia suhteita ja mahdollisuuksia ilmaista näitä suhteita tarkasti ja täsmällisesti sekä myös monimutkaisemmilla tasoilla.» Vaikka tutkimuksen tulokset epäilemättä ovat luotettavia ja oikeita, ei tällainen tulkinta kuitenkaan vastaa edes Bernsteinin omia, saati sitten hänen teoriaansa kritisoineiden tutkijain käsityksiä. Bernstein itse esimerkiksi tekee selvän eron kielen ja puheen välillä. Koodit kuuluvat nimenomaan jälkimmäiseen, ja kirjoituksessaan *Elaborated and Restricted Codes: Their Social Origins and*

Some Consequences (American Anthropologist 66:2, 1964, s. 56—) Bernstein toteaa, että »speech is constrained by the circumstances of the moment, by the dictate of a local social relation and so symbolizes not what can be done but what is done with different degrees of frequency». Nykyterminologiaa käyttäen erot kuuluvat siis kielelliseen suoritukseen tiettyssä sosiaalisessa tilanteessa, eivät puhujan kielelliseen kompetenssiin, hänen potentiaaliseen kielelliseen kykyynsä. Muutenkin käsitys koodien sosioekonomisesta sidonnaisuudesta on voitu osoittaa paikkansapitämättömäksi ja koodit näyttävät riippuvan lähinnä tilannekohtaisista rooleista. Toisin sanoen tutkimusryhmän saamat erot, jotka kyllä ovat sinänsä tärkeitä, kuuluvat ainoastaan kirjalliseen suoritukseen mutta eivät sano mitään esimerkiksi suullisen suorituksen eroista, puhumattakaan että niillä olisi mitään tekemistä lingvistisen kompetenssin kanssa, vaikka Opettajan sanastokirjassa esitetty tulkinta antaa näin ymmärtää.

Olen puuttunut näinkin laajasti tulosten tulkintaan, koska sillä on merkitystä myös käytännön äidinkielenopetukselle ja opettajien asennoitumiselle: mikä on kielellisen kompetenssin ja suorituksen merkitys viestinnän kannalta, ja miten ne liittyvät kielen eri funktioihin? Tähän liittyviä konkreettisia kysymyksiä on »mitä ainekirjoitus mittaa?». Voi vain toivoa, että teoksen pohjalta syntyy pedagogien ja kielentutkijoiden välinen vuoropuhelu, sillä siitä olisi epäilemättä hyötyä molemmille osapuolille.

Matti Leivo